

DE SCHAKEL

Kwartaaluitgave van de Stichting Genootschap Engelandvaarders

"GIJ ZIJT DE SCHAKEL TUSSEN HEN, DIE THUIS BLEVEN, EN MIJ"

KONINGIN WILHELMINA

STICHTING GENOOTSCHAP ENGELANDVAARDERS

Kwartaaluitgave van de Stichting Genootschap Engelandvaarders
januari 2017 - 38^e jaargang, nr. 151

BESTUUR

Voorzitter			telefoon
R.W. Hemmes	Thorbeckelaan 74	2564 BS Den Haag	070 - 368 35 66

Secretaris			telefoon
G.J. Staal	Oranje Nassaulaan 52	3708 GE Zeist	030- 692 27 92
e-mail: staalgj@gmail.com			

Penningmeester			telefoon en fax
Ch.H. Bartelings	Thomas Jeffersonlaan 437	2285 AP Rijswijk	070 - 394 14 67
e-mail: ch.h.bartelings@planet.nl			

LEDEN

R.A. Grisnigt	Canadalaan 25	4631 NT Hoogerheide	0164 - 61 34 15
---------------	---------------	---------------------	-----------------

Schakel redactie			telefoon en fax
Ch.H. Bartelings	Thomas Jeffersonlaan 437	2285 AP Rijswijk	070 - 394 14 67
e-mail: ch.h.bartelings@planet.nl			

BANKREKENINGEN

ING Bank:	NL54 INGB 0000 3595 00	BIC: INGBNL 2A
ABN-AMRO Bank:	NL63 ABNA 0545 5468 26	BIC: ABNANL 2A

Website: www.engelandvaarders1940-1945.nl

Het volgende nummer verschijnt in april 2017.
Gaarne hiervoor bestemde kopij inzenden vóór 1 maart 2017.

JANUARI 2017

Het afgelopen jaar is weer ten einde. Wij hopen dat het voorspoedig voor u is verlopen. Onze generatie houdt binnen enkele jaren op te bestaan, maar ik hoop dat velen van ons die laatste jaren zo gelukkig mogelijk door kunnen brengen.

Het bestuur had al drie jaar geleden besloten onze laatste reünie te organiseren bij de Inspecteur Generaal op de Zwaluwenberg. Door de gastvrijheid van onze gastheer werd ook het afgelopen jaar weer een reünie gehouden en voor 2017 is op 5 september alweer een ontvangst voor alle Engelandvaarders besproken. Het bestuur hoopt dat u die datum wilt noteren en dat zoveel mogelijk Engelandvaarders die 5de september naar de Zwaluwenberg op de Utrechtseweg in Hilversum kunnen komen.

Er zijn in het laatste kwartaal nog enkele sobere herdenkingen geweest waar alleen van ons Genootschap voorzitter en penningmeester getuige van waren.

Wij waren bij de herdenking in het Oranjehotel op 1 oktober en de herdenking van de sterfdag van Hare Majesteit Koningin Wilhelmina op 28 november en van Zijne Koninklijke Hoogheid Prins Bernhard op 1 december.

De grootste zorgen van de penningmeester blijken, ook dan, dat steeds meer ontvangers van De Schakel hun jaarlijkse bijdrage verzuimen te betalen. Ik vraag u met klem om de bijdrage voor het komend jaar niet te vergeten. De kosten van de Schakel zijn anders niet meer te betalen.

Als ik over de zorgen van de penningmeester schrijf, denk ik aan de voortreffelijke wijze waarop Charles Bartelings de afgelopen jaren niet alleen voor de penningen heeft gezorgd, maar ook als hoofdredacteur van de Schakel heel veel werk heeft verricht. Gelukkig krijgt hij nu hulp van Sierk Plantinga, die al voor veel stukjes van de Schakel heeft gezorgd. Ik wens dat beiden nog heel veel Schakels zullen laten uitkomen.

Ik hoop dat u allen in december gezellige dagen hebt gehad. Met de familie samen met de Sint en zijn zwarte Pieten, zonder gezeur. En natuurlijk hoop ik dat u gezellige Kerstdagen hebt gehad en ook een rustige en gezellige jaarwisseling.

Het bestuur wenst u een gelukkig 2017 en hoopt dat het velen van u aanwezig kunnen zijn op de reünie op 5 september.

Ik kijk naar u uit

Rudi Hemmes

Allereerst wens ik alle lezers van De Schakel en hun dierbaren een Goed en Gezond 2017 toe.

Zoals gebruikelijk wordt in de eerste Schakel van het jaar het richtbedrag voor de jaarlijkse bijdrage vermeld, dat minstens € 35 is. Voor lezers van de Schakel die geen Engelandvaarders zijn, is genoemd bedrag een bijdrage voor de kosten van het abonnement voor de kwartaal uitgave.

In Nederland wonende Engelandvaarders en belangstellenden ontvangen een acceptgiroformulier ter vereenvoudiging van de overschrijving. Op het acceptgiroformulier onder de vermelding van het bedrag van de bijdrage graag het eigen IBAN ING Bankrekeningnummer of het eigen ABNAMRO Bankrekeningnummer invullen in het daarvoor bestemde vakje, dus niet het ING- of ABNAMRO Bankrekeningnummer van het Genootschap, hetgeen toch nog wel eens voorkomt. En dan natuurlijk de handtekening plaatsen.

In het buitenland wonende Engelandvaarders, weduwen van Engeland-vaarders of donateurs die rekeningen bij Nederlandse bankinstellingen hebben, kunnen op de meest eenvoudige wijze voor de betalende en de ontvangende partij de jaarlijkse reüniebijdragen overschrijven op één van de bankrekeningnummers van ons Genootschap, t.w.:

ING bank: NL54 INGB 0000 3595 00 BIC INGBNL 2A

ABN-AMRO bank: NL63 ABNA 0545 5468 26 BIC ABNANL 2A

allebei ten name van Penningmeester Stichting Genootschap Engelandvaarders te Rijswijk ZH.

Andere mogelijkheden voor degenen die in het buitenland wonen, zijn om bijdragen in contanten (zo mogelijk Euro's of anders valuta van het land van vestiging) of per cheque te zenden naar het adres van de penningmeester vermeld op de eerste pagina van De Schakel. Let wel: het tarief van banken voor het op onze rekening bijschrijven van ontvangen cheques is relatief hoog, maar een enveloppe met contant geld kost slechts porto!

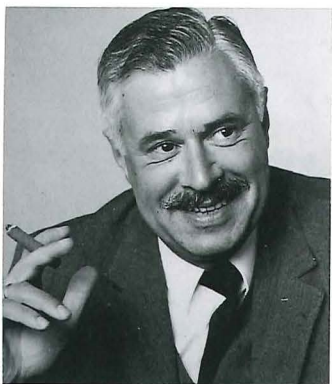
Zoals bekend dienen onze inkomsten uit de jaarlijkse bijdragen en donaties in de eerste plaats om ons 'communicatiemedium' de Schakel te produceren en te verzenden. Daarnaast is er ook nog een steeds groeiend aantal zieken die, wanneer ons dat bekend is, van het bestuur namens u allen een bloemetje ontvangen. Bovendien worden waar mogelijk attenties verzorgd bij het ook steeds groeiend aantal overledenen. Ondanks de zeer welkome bedragen hoger dan het richtbedrag, die wij gelukkig ook vorig jaar ontvingen van een aantal lezers, waarvoor wij zeer

dankbaar zijn, konden niet alle kosten worden gedekt, omdat nog van een groot aantal lezers helaas wederom geen bijdrage werd ontvangen. Wij zouden graag zien dat alle ontvangers van De Schakel een jaarbijdrage overmaken of toezenden, opdat wij de doelstellingen van onze Stichting kunnen nastreven *en De Schakel kunnen blijven uitgeven*.

Charles Bartelings

IN MEMORIAM DR IR ANTON EDUARD PANNENBORG

Op 11 november 2016 overleed in zijn woonplaats Geldrop Engelandvaarder Anton Eduard Pannenburg. Hij werd 94 jaar en heeft nog net op 5 november 2016 een uitzending van het televisieprogramma *Andere Tijden* kunnen zien waarin hij zelf vertelde over zijn Engelandvaart.

Anton Eduard Pannenburg werd geboren in Den Haag op 5 maart 1922. Zijn vader was jurist en werkzaam bij het Ministerie van Justitie: hij was in de dertiger jaren administrateur, hoofd van de Tweede Afdeling van het ministerie dat onder meer de vraagstukken met betrekking tot het staats- en strafrecht behandelde. De toenmalige rang van administrateur bij een ministerie is vergelijkbaar met die van directeur-generaal in de huidige tijd.

Pannenburg junior ging na het behalen van zijn gymnasiumdiploma bij het Gymnasium Haganum in 1939 in Delft studeren voor natuurkundig ingenieur. In 1940 en 1941 slaagde hij voor de twee delen van de propedeuse en zette hij zijn studie voort met tentamens voor het kandidaatsexamen. Gedeeltelijk moesten deze tentamens illegaal afgelegd worden. Vanaf 1942 werkte hij bij het befaamde Kamerlingh Onnes Laboratorium in Leiden onder de Delftse hoogleraar prof E.C. Wiersma, vroeger in Leiden bij dat laboratorium hoofdassistent en conservator. In Delft hielp hij mee met het verspreiden van de verzetskrant *De Geus* en toen de bezetter in 1943 van de Nederlandse studenten een loyaliteitsverklaring eiste hielp hij mee met een campagne om studenten te overtuigen die verklaring niet te tekenen.

Omdat verder studeren voor hem als weigeraar niet meer mogelijk was, besloot hij uit te wijken naar Engeland; van daaruit kon hij immers de Duitsers met open vizier bestrijden; hij vond zichzelf niet zo geschikt voor geheime verzetsactiviteiten.

In Londen verklaarde hij dat hij al geruime tijd had uitgekeken naar een manier om weg te komen maar dat hij tot dat moment verder studeerde omdat hij meende zo méér waard te zijn in Londen.

Na zijn weigering om de loyaliteitsverklaring te tekenen en om te voorkomen dat hij voor de Duitsers zou moeten gaan werken dook hij in mei 1943 onder bij de Rotterdamse notaris P.M.J. Roggenkamp. Vanaf dat moment zocht hij actief naar wegen om naar Engeland te komen.

Met een kennis van hem, de Leidse tweedejaars rechtenstudent Willem van der Heyden, vertrok hij op 29 juli 1943. Van der Heyden had van een 'organisatie' enkele adressen gekregen van Nederlandse boeren in Frankrijk en zij werden tot in België begeleid. In *De Schakel* (nummers 115 en 116 van januari en april 2008) heeft de heer Pannenburg uitgebreid verhaald van zijn reiservaringen. Hier kan daarom volstaan worden met een korte samenvatting. Van Leiden naar Hulst in Zeeuws-Vlaanderen, vandaar naar Gent en via het Franse Tourcoing en Parijs arriveerden zij in het dorpje St Benoit-sur-Vanne, gelegen tussen Sens en Troyes. Daar bevond zich de ferme d'Armentières van een Nederlandse boer waar meerdere Nederlandse jongeren ondergedoken zaten. De lokale curé C.J. Bijman, ook een Nederlander, verschaftte Pannenburg en Van der Heyden een adres van een klooster te Toulouse. Een volgend adres was de boerderij van de Nederlander Adriaan de Putter in Bossée. Vandaar kon de demarcatielijn overschreden worden en werd het Benedictijnenklooster te Toulouse bereikt. Via dat klooster kwamen ze terecht bij een priester in Foix. Vandaar werden zij overgebracht naar Amplaing in de Ariège waar een convooi op hen wachtte. De route liep via Vicdessos in zuidelijke richting naar Escaldas in Andorra. Op 20 augustus vertrokken zij per bus naar Seo de Urgel, waar zij zich bij de politie meldden. Tijdens het wachten in die plaats op een transport naar Lerida bleek dat ze beiden besmet waren met paratyphus, hoogstwaarschijnlijk opgelopen door het drinken van water uit een bergbeek die door hoger weidend vee was besmet.

Opname in het ziekenhuis volgde. Na ruim een week werden zij overgeplaatst naar de smerige gevangenis van Lerida. Voor de daar aanwezige Nederlanders kwam om de dag de bekende Señor Tous, agent van Philips voor de provincie Lerida. Deze zorgde voor goed voedsel voor de Nederlanders. Na een aantal weken werden de Nederlanders verplaatst naar Rocallaura in een hotelletje met veel andere geïnterneerden. Het voordeel was dat het hier een résidence forcée betrof: ze mochten er vrij rondlopen. Uiteindelijk konden zij door naar Madrid waar het

wachten was op niet alleen een Spaans uitreisvisum maar ook op Britse toestemming om Engeland binnen te komen. Bij de laatste hoorde ook een medische keuring door een keuringsarts. Deze ontdekte nog een restant van de paratyphus bij Willem van der Heyden, hetgeen in Engeland bijna zeker tot diens afkeuring zou leiden. Van der Heyden bleef daarom in Madrid waar hij de assistent werd van kapitein Hertzberger, het hoofd van de plaatselijke B.I. vestiging. Pannenburg kon in januari 1944 uit Madrid vertrekken naar Portugal vanwaar hij in een vrieskoude KLM-Dakota naar Bristol werd overgevlogen. Hij arriveerde er op 25 februari 1944, precies op tijd vóór de grote geallieerde bevrijdingsoperaties.

Hij maakte vervolgens als soldaat bij de verkenningsofdeling van de Prinses Irene Brigade de opmars mee naar Nederland. Na de bevrijding volgde hij in 1945 een officiersopleiding in Engeland en werkte in 1946 als tweede luitenant-instructeur bij de School Verbindingstroepen in Den Haag.

Pannenburg trouwde in 1945 en studeerde in 1947 af aan de TH Delft. Daarna begon een grootse loopbaan bij het befaamde NatLab van Philips, het Natuurkundig Laboratorium; die loopbaan eindigde als lid van de Raad van Bestuur van Philips.

De heer Pannenburg was Ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw en Officier in de Orde van Oranje-Nassau.

Sierk Plantinga

IN MEMORIAM JOHAN HENDRIK GASPARD (HEIN) FUCHTER

Buitenzorg, N.O.I. 1921 – 2016, Perth, Australië

Op 5 oktober 2016 overleed de geoloog Hein Fuchter op 95-jarige leeftijd. Hij was drager van het Bronzen Kruis dat hem was toegekend vanwege zijn oversteek naar Engeland op 23 februari 1944. Op advies van zijn hoogleraren was hij zoals vele andere studenten in Groningen ondergedoken om door te kunnen studeren.

Zijn HBS-vriend en mede-Leidenaar John Osten was hem voorgedaan. Osten was de jongste zoon van de vroegere Vlootvoogd van Nederlands Oost-Indië, de vice-Admiraal J.F. Osten. John Osten had op 29 september 1943 cruciale ervaringen opgedaan met een eerste mislukte poging tot Engelandvaart. Het was de zevende vlucht, uit een serie van elf aan ir. Anton Schrader toegeschreven bootjes. Hieruit bleek dat vooral de golfinslag in combinatie met kleine aan de elementen blootstaande motoren de oorzaak konden zijn van een funeste afloop. Bob Kruis, Jan de Bloois, Edzard Moddemeijer en een zekere J. Fraenkel hadden samen met Osten het geluk deze eerste hachelijke onderneming te overleven.

Voor Osten en Moddemeijer zou het tot 16 februari 1944 duren voordat zij hun geluk opnieuw zouden beproeven, nu vergezeld door Hein Fuchter, diens Minerva clubgenoot Flip Winckel, de student geologie Henk Baxmeier en Professor dr. W.J. de Haas. De afsteek zou 's-avonds vanaf Piershil via het Spui gebeuren middels een verbouwde Zuiderzeevlet van 7 meter, aangedreven door een zware Chevrolet truckmotor. Winckel werd vervangen door de onverwachte komst van de marineofficier Ltz 1 Harry Isbrücker. Deze was een maand tevoren uit krijgsgevangenschap ontsnapt. De boot werd te vol en Isbrücker kreeg van Osten voorrang. Door het sterk aflopende getij, grote meningsverschillen aan boord en na een aantal mishaps liep de vlet muurvast op de banken van het Haringvliet. Ze besloten om de vluchtpoging te staken en het een week later nogmaals te proberen.

Op 23 februari 1944 vertrokken Osten, Moddemeijer, Baxmeier, Fuchter en Winckel opnieuw, dit maal vanaf Zuidland. Het was nieuwe maan en stijgend water. Alles verliep min of meer voorspoedig. Ook Duitse wachtschepen die voor anker in het Haringvliet lagen om juist dit soort escapades te verhinderen zagen hen niet. Voor de kust van Lowestoft werden zij door een RAF High Speed Rescue Launch onderschept. Precies 24 uur na hun afsteek vanaf Zuidland kwam het vijftal veilig aan de Engelse wal.

Zij hadden het geluk aan hun kant omdat de timing van hun vaart samenviel met een van de allergrootste strategische operaties van RAF Bomber Command en de 8th USAAF, namelijk de zogeheten 'Big Week', een onderdeel van Operation Argument. Er werd toen met meer dan 1.000 B-17's en B-24's en een even groot aantal bescherming biedende jachtvliegers gevlogen op Duitse doelen. En in afwachting van neerstortende bommenwerpers had de RAF diverse reddingsschepen op zee gestationeerd.

Na zijn verhoor bij de RVPS in Londen koos Fuchter voor de Royal Air Force maar hij werd aanvankelijk geweigerd. Na een privé-audientie bij Prins Bernhard en diens daarop volgende interventie werd hij tot zijn grote genoegen opgeleid tot RAFVR (Voluntary Reserve) Flying Officer, Navigator en Bommenrichter en trainde hij voor nachtelijke operaties met de AVRO Anson. Foto's van Fuchter gemaakt tijdens zijn "aircrew under training" periode tonen hem in RAF uniform "with white belt." Hij zit dan in "No 2 Initial Training Wing" in Cambridge, ofwel "ITW." Fuchter bracht echter tot zijn groot ongenoegen de rest van de oorlog in training door zonder ooit een "Raid" te hebben uitgevoerd. Ook miste hij de kans op actie toen in Europa de oorlog voorbij was en hij vrijwillig had getekend voor de drie maanden durende "Burma Training" van mei tot augustus 1945 met het vliegtuigtype de "Mosquito."

Na de Japanse aanval op Indië zat Hein's vader Willem Fuchter, de toenmalige burgemeester van Soerabaja, gevangen in Kramat op Java samen met Heins zusters Willy en Poedel. Bootgenoot Flip Winckel, na de bevrijding werkzaam bij het K.N.I.L. voor het Kantoor Displaced Persons, heeft hen vlak na de capitulatie van Japan persoonlijk een brief van zoon en broer Hein kunnen overhandigen.

Na de oorlog studeerde Hein af in Leiden en trouwde hij met Mieke Meijnen. Zij hebben samen vier kinderen, Eleonore, Willem, Carel en Jan. Hein Fuchter was volgens zijn dochter, Eleonore, "ver voor zijn tijd." In plaats van een hele carrière te volgen bij een enkele werkgever, koos hij voor een meer avontuurlijk en gevarieerd bestaan. Als geoloog voor o.m. Anglo American, Falconbridge, Billiton en Asarco was hij ter velde werkzaam in Moroccco, Zuid-Afrika, Rhodesie, Tanzania, Nigeria, Oeganda en Australië. Het merendeel van zijn werklevens vond plaats in Zuid-Afrika. Hij verloor zijn geliefde Mieke veel te vroeg in 1981. Beiden hadden daarvoor zwaar geleden onder het overlijden van hun zoontje Carel in 1967.

Voor schrijver dezes was hij "Oom Hein," en Heintje voor zijn vele vrienden. Altijd goed gemutst, loyaal, gastvrij en altijd klaar voor een goed verhaal, vooral met een "koude oude klare." Vol energie kwam hij graag over voor de Dies Natalis van Leiden, helemaal uit Australië, om zijn oude vrienden nog eens weer te zien. Hein was voor het laatst in Nederland op 10 mei 2011. Dat was de dag waarop in Leidschendam een schaalmodel van zijn Zuiderzeevlet ten doop werd gehouden met de nabestaanden van hen die zijn Engelandvaart hadden mogelijk gemaakt. Onderzoek wijst uit dat meer dan 70 vaderlanders een rol speelden in deze succesvolle overtocht.

Hein overleed, omringd door zijn dochter en zonen en "passed away with a smile on his face." Hij had al zijn bootgenoten overleefd.

Borre Winckel

LAKSE DIPLOMATEN OF EEN ONMOGELIJKE TAAK? DE GEBREKKIGE ASSISTENTIE VAN NEDERLANDSE AMBTENAREN IN SPANJE AAN ENGELANDVAARDERS.

Door Meike Roem

"Terugkijkend begrijp ik, dat wij voor deze ambtenaren van de buitenlandse dienst alleen maar lastposten waren. Het gezelschap [van Engelandvaarders] bestond (uiteraard) bijna geheel uit jonge mensen. Deze mensen kwamen bovendien ongeveer allen uit een milieu, dat de toenmalige ambtenaren van de buitenlandse dienst vreemd was."

Deze opmerking, afkomstig van de Joodse Engelandvaarder R.A. Levisson, verwijst naar het Nederlandse diplomatiek en consulaire personeel in Madrid eind 1943. Levisson was ontsnapt uit kamp Westerbork en heeft via Frankrijk, Spanje en Portugal uiteindelijk Engeland weten te bereiken. Toen hij in Madrid was aangekomen waren de vooruitzichten op het verkrijgen van de benodigde visa echter weinig hoopvol. Het Nederlandse diplomatiek en consulaire personeel dat hem had moeten helpen bij zijn doortocht naar Engeland, kreeg hij tijdens de drie maanden dat hij in Madrid verbleef, nauwelijks te zien. Bij toeval kwamen Levisson en een andere Engelandvaarder in contact met de Engelse militaire attaché die direct bereid was hen in Gibraltar te ontvangen. Hij gaf geen verdere uitleg over hoe zij daar konden komen en zei slechts: "it can be done". Al snel ontdekten Levisson en zijn vriend hoe zij dit konden regelen. In een verslag beschrijft Levisson de grote verbazing van de Nederlandse ambtenaren in Madrid toen zij hen de benodigde Portugese doorreisvisa lieten zien.

Levisson was zeker niet de enige Engelandvaarder die zich beklagde over de houding en het gebrek aan daadkracht van de Nederlandse vertegenwoordigingen. Een aanzienlijke groep Engelandvaarders uitte een gelijksoortige onvrede en verontwaardiging hierover tijdens en na de oorlog. Zij beklagden zich over de assistentie van de Nederlandse autoriteiten in Spanje en gaven dikwijls aan dat ze onnodig lang in Spanje hadden verbleven door deze gebrekkige hulpverlening. Aan de andere kant bevonden de Nederlandse ambtenaren zich in een lastige positie in Spanje. Ze ondervonden constante tegenwerking van het regime van generaal Franco en waren onvoorbereid op de plotse komst van groepen vluchtelingen en Engelandvaarders uit Nederland. Dit roept dus de vraag op in hoeverre de consulaire en diplomatieke ambtenaren, gezien de omstandigheden, hun werk goed hebben uitgevoerd.

De evacuatie van Engelandvaarders uit Spanje

De Engelandvaarders die in Spanje aankwamen hadden meestal een lastige tocht achter de rug. Na een reis door België, Frankrijk en soms Zwitserland moesten zij, meestal te voet, met of zonder gids, de Pyreneeën oversteken, wat door de natuurlijke omstandigheden en de aanwezigheid van Duitse grenspatrouilles een zeer riskante onderneming was. De moeilijkheden waren echter verre van voorbij na aankomst in Spanje. Eenmaal op Spaans territorium werd de meerderheid van de Engelandvaarders gearresteerd door de Guardia Civil en na enkele weken gevangenschap overgebracht naar het interneringskamp Miranda de Ebro. Om dit kamp te verlaten en door te reizen naar Portugal of Gibraltar moesten de Engelandvaarders de juiste papieren en visa verkrijgen, en hiervoor hadden zij de assistentie van de Nederlandse autoriteiten in Spanje nodig.

Het Nederlands diplomatiek en consulaire personeel in Madrid deed over het algemeen niet veel moeite om deze assistentie op een effectieve manier te verlenen. De Nederlandse gezant C.H.J. Schuller tot Peursum had de verantwoordelijkheid voor de zorg voor uitgewekenen overgedragen aan de consul-generaal Th. de Bruyn Tengbergen. Deze laatste nam echter weinig tot geen initiatief om de evacuatie van Engelandvaarders te bespoedigen. Dit leidde tot veel frustratie onder Engelandvaarders. In een verslag over zijn tocht schreef Engelandvaarder Parren bijvoorbeeld: "Ik heb zelden zo'n hopeloze warboel gezien als dit Consulaat". Sommigen meenden zelfs dat De Bruyn Tengbergen vaker in de kroeg te vinden was dan op het consulaat-generaal in Madrid. Ook van het consulaat in Barcelona kregen Engelandvaarders niet de noodzakelijke ondersteuning. Kort voor het uitbreken van de oorlog was de consul Daubanton overgeplaatst naar Buenos Aires en Schuller tot Peursum had nog geen nieuwe consul aangesteld. De zorg voor grote aantallen Engelandvaarders en vluchtelingen werd daarmee de verantwoordelijkheid van vice-consul A. Kriens. Deze was echter ongeschikt voor deze taak en dit had ernstige gevolgen voor de belangrijke route Perpignan-Barcelona.

Onder de diplomatiek en consulaire ambtenaren vormde de Joodse zakenman J.C. Davids een uitzondering. Davids, die als tijdelijk ambtenaar in dienst was bij het Nederlands consulaat, was uitzonderlijk goed in het bewerkstelligen van de vrijlating van Engelandvaarders uit Spaanse gevangenissen. De eerdergenoemde Engelandvaarder Levisson bijvoorbeeld, werd dankzij Davids plots vrijgelaten uit een gevangenis in Zaragossa. Hij schreef hierover: "Hij kende heel goed Spaans en hij kende vooral de Spanjaarden heel goed. Van Jo Davids kan gezegd worden, dat hij letterlijk de jongens uit de Spaanse gevangenissen vrij praatte."

Door middel van deze communicatieve vaardigheden, gecombineerd met omkoperij was Davids in staat veel Engelandvaarders te helpen. Het feit dat de

meeste andere ambtenaren echter weigerden buiten de officiële kanalen te opereren, was een grote bron van frustratie voor de Engelandvaarders. Engelandvaarder G. Scheltens beschreef de Nederlandse vertegenwoordigingen bijvoorbeeld als "een slappe beweging". Hij gaf aan dat men geen voet aan de grond kon krijgen als het ging om het vervalsen van paspoorten; hierbij werd hem verteld "maar dat kunnen we niet doen, wij zijn een officieel gezantschap".

Ook de mogelijke illegale evacuatie van Engelandvaarders vormde een punt van onenigheid. De bezwaren van het consulaire personeel werden hierbij mogelijk ook deels ingegeven door het feit dat zij zakenbelangen hadden in Spanje. Het breken van de Spaanse wetten zou voor deze belangen een bedreiging kunnen vormen. Afgezien van de persoonlijke overwegingen van deze ambtenaren moet bij de beslissing over de eventuele illegale evacuatie van Engelandvaarders, rekening worden gehouden met de risico's die hieraan verbonden waren voor de Nederlandse vertegenwoordigingen. Hoewel de illegale evacuatie op de korte termijn mogelijk effectief had kunnen zijn, hadden deze methoden op de lange termijn het voortbestaan van de Nederlandse vertegenwoordigingen (en daarmee de evacuatie) in gevaar kunnen brengen. De Engelandvaarders hebben echter ook zeker geen baat gehad bij de hardnekkige, strikte afwijzing van elke vorm van illegale actie van de Nederlandse ambtenaren in Spanje.

"Ongunstige en onstuimige elementen"

Afgezien van de gebrekkige assistentie in Spanje inzake de doorreis van de Engelandvaarders, zorgde ook de onverschillige houding van de ambtenaren en de slechte informatievoorziening voor onvrede. Met name in het interneringskamp Miranda de Ebro kregen de Engelandvaarders nauwelijks informatie van de Nederlandse autoriteiten. De gezantschapsraad Panhuys bezocht het kamp slechts zeven of acht keer en de gezant Schuller tot Peursum zelfs maar één keer. Het gedrag van Panhuys tijdens deze bezoeken was bovendien verre van tactvol. Met name zijn advies de Gestapo te benaderen om terug te keren naar Nederland zorgde voor grote woede onder de Engelandvaarders. Panhuys kwam later met een enigszins verzochte verklaring voor dit advies: hij had bedoeld dat dit de beste manier was om naar Engeland te komen. Vanuit Nederland zouden de Engelandvaarders opnieuw naar Spanje moeten afreizen om zich ditmaal voor te doen als Brits staatsburger waardoor ze zouden worden ondersteund door het Britse consulaat.

Ook de Engelandvaarders die zich al in Madrid bevonden werden slecht op de hoogte gehouden van de stand van zaken m.b.t. hun doorreis. Bovendien misten de diplomatiek en consulaire ambtenaren, een uitzondering daargelaten, de noodzakelijke empathische kwaliteiten die nodig waren in de persoonlijke omgang met Engelandvaarders. De ambtenaren toonden nauwelijks begrip voor wat zij

hadden doorstaan en probeerden te bereiken. Dit was wederom niet alleen het geval in Madrid, maar ook in Barcelona. Consul-generaal Gastmann erkende zelfs dat zijn collega Kriens "zijn persoonlijkheid niet mede heeft".

Aan de andere kant moet worden opgemerkt dat het gedrag van sommige Engelandvaarders ook niet altijd voorbeeldig was. Uit verveling gedroegen sommigen zich nogal roekeloos. De aandacht die werd besteed aan dit soort gedragingen in de rapporten van de Nederlandse vertegenwoordigingen aan het ministerie van Buitenlandse Zaken in Londen, lijkt echter buitenproportioneel. De ambtenaren verwezen regelmatig naar Engelandvaarders met termen als 'ongunstige' of 'onstuimige elementen'. Alhoewel sommige Engelandvaarders zich af en toe enigszins losbandig gedroegen, zeggen deze beschrijvingen ook zeker iets over het negatieve beeld dat de meeste ambtenaren hadden van Engelandvaarders. Een andere beschrijving van de uitgewekenen uit een rapport inzake de toestand in Spanje geeft dit nog duidelijker weer: "Gore elementen uit de voorbijtrekkende groepen bestrijden elkander en zijn dikwerf moeilijk in toom te houden. Er bevinden zich onder hen verraders, oplichters en homoseksuelen".

De negatieve houding van het diplomatiek en consulaire personeel tegenover Engelandvaarders en de moeilijkheden in de interactie tussen de twee, kan deels verklaard worden door de sociale klasse van deze ambtenaren. De meerderheid van hen maakte deel uit van de aristocratische elite van Nederland. Gedurende hun normale werkzaamheden hadden zij vrijwel alleen te maken met mensen met een gelijksoortige achtergrond en niet met doorsnee Nederlanders. Bovendien bestond er een groot verschil in mentaliteit tussen de bureaucraten die de bezetting van Nederland niet zelf hadden ervaren en de Engelandvaarders die vastbesloten waren een bijdrage te leveren aan de geallieerde oorlogsvoering.

Een lastige taak

Afgezien van deze verschillen die de omgang tussen Engelandvaarders en ambtenaren bemoeilijkten, waren er een aantal andere factoren die ervoor zorgden dat de assistentie aan Engelandvaarders in Spanje te wensen overliet. Ten eerste waren de omstandigheden waaronder de Nederlandse ambtenaren deze hulpverlening moesten organiseren erg problematisch. Vanwege Franco's sympathie voor Nazi-Duitsland kwam het voortbestaan van vertegenwoordigingen van door Duitsland bezette landen onder druk te staan. Gezant Schuller tot Peursum was in staat het sluiten van de Nederlandse vertegenwoordigingen te voorkomen. De positie van deze vertegenwoordigingen was echter wel ernstig verzwakt. De door Duitsland uitgeoefende druk had bovendien ook zijn weerslag op het Spaanse beleid tegenover Nederlandse vluchtelingen en Engelandvaarders. De Spaanse autoriteiten weigerden

bijvoorbeeld visa te verlenen aan mannen tussen de 18 en 40 jaar, om te voorkomen dat zij zich konden aansluiten bij de Geallieerde strijdkrachten. Verder was het regelen van de juiste visa en papieren voor een Engelandvaarder in het algemeen al een extreem lastige taak. De Spaanse autoriteiten weigerden bijvoorbeeld een uitreisvisum te verstrekken als een Engelandvaarder nog niet in bezit was van een Portugees doorreisvisum. De Portugezen weigerden echter dit visum te verlenen tenzij de Engelandvaarder een Brits inreisvisum had. De Britten waren, op hun beurt, vaak niet bereid dit visum te verstrekken, omdat de Nederlandse autoriteiten onvoldoende informatie hadden over de betreffende Engelandvaarder om zijn/haar betrouwbaarheid vast te stellen.

Een hopeloze administratieve chaos

Het inadequate functioneren van de vertegenwoordigingen op het gebied van assistentie aan Engelandvaarders kan echter niet alleen worden verklaard door de lastige omstandigheden in Spanje. Een tweede reden hiervoor was de slechte organisatie van de administratie en de chaotische boekhouding. Een lijst of overzicht van visum- en paspoortaanvragen bestond bijvoorbeeld niet. Hierdoor konden de Engelandvaarders of de ambtenaren niet zien wat de status was van een specifieke aanvraag en of het nodig was de Spaanse of Portugese autoriteiten opnieuw te benaderen. Sterker nog, het was onmogelijk om te achterhalen of het consulaat überhaupt een visum voor een specifieke Engelandvaarder had aangevraagd.

Ook de financiële administratie in Madrid was niet op orde. In onderzoeksrapporten inzake de financiële administratie van het gezantschap en consulaat-generaal in Madrid, schrijft de accountant Eyssen dat "elk begrip van financiële verantwoording heeft ontbroken". Wijzend op talloze onverklaarde uitgaven en ongesorteerde papieren concludeert hij: "de financiële administratie van het gezantschap is zo hopeloos als zelden van een comptabele administratie zal zijn aangetroffen".

Naar aanleiding van dit vernietigende rapport besloot de Nederlandse regering eind 1943 tot de oprichting van een nieuwe afdeling voor de materiele en geestelijke verzorging van uitgewekenen in Spanje o.l.v. Schölvink. Niet lang hierna werd honorair consul-generaal De Bruyn Tengbergen, die verantwoordelijk werd gehouden voor de chaotische organisatie van de zorg voor uitgewekenen, vervangen door een bezoldigd ambtenaar: L.A. Gastmann. Binnen vrij korte tijd wisten Schölvink en Gastmann orde op zaken te stellen m.b.t. respectievelijk de materiele en geestelijke zorg voor uitgewekenen en het consulaat-generaal. Het feit dat zij zonder veel meer personeel aan te nemen zo snel deze zaken konden regelen, illustreert wederom het inefficiënte functioneren van de oude organisatie.

Onderling conflict en wantrouwen

Een derde belangrijke factor die het optimaal functioneren van de vertegenwoordigingen m.b.t. assistentie aan Engelandvaarders in de weg stond, was de slechte samenwerking tussen de Nederlandse ambtenaren als gevolg van onderling conflict en wantrouwen. De gezant Schuller tot Peursum en zijn gezantschapsraad Panhuys konden bijvoorbeeld niet goed met elkaar overweg. Panhuys moest toezicht houden op het consulaat-generaal o.l.v. De Bruyn Tengbergen, maar omdat Panhuys Schuller niet vertrouwde hield hij hem niet op de hoogte van de stand van zaken.

Een van de redenen voor dit wantrouwen was de bemoeienis van familieleden (vrouw en broer) van Schuller met gezantschapszaken. Panhuys was bang dat belangrijke informatie in handen van de Duitsers zou vallen via contacten van mw. Schuller. Bovendien zou de broer van Schuller, de voormalige gezant in Athene, zich bemoeien met zaken die hem niet aangingen. Tegenover de Commissie Cleveringa, die onderzoek moest doen naar de houding van Nederlands diplomatiek en consulaire ambtenaren tegenover Nederlands uitgewekenen, ontkende Schuller na de oorlog ooit met zijn broer gezantschapszaken te hebben besproken. Wel geeft Schuller toe dat zijn broer soms telefoongesprekken namens hem heeft gevoerd, omdat de gezant zelf in ernstige mate doof was. De commissie merkt hierbij terecht op dat dit “aan de aannemelijkheid der volstrektheid van de loochening wel enige afbreuk doet”.

Dit was niet de enige beschuldiging aan het adres van de broer van de gezant. Dr. J.M. Somer, hoofd van Bureau Inlichtingen in Londen schreef in een brief aan de minister van Buitenlandse Zaken dat hij een bericht had ontvangen van de Franse contra-spionage-dienst. Volgens deze dienst zou Schuller's broer Duitse spionnen helpen naar Amerika te vertrekken door hen te voorzien van Nederlandse papieren. De broer zou gebruik maken van het feit dat Schuller vaak dronken was en de gezant allerlei papieren laten ondertekenen, in opdracht van de Gestapo. Alhoewel er geen verder bewijs bestaat dat deze beschuldiging ondersteunt en dit verhaal waarschijnlijk niet waar is, illustreert het wel de sfeer van wantrouwen waarin de ambtenaren hun werk deden.

De gezant Schuller had bovendien ook een enigszins ambivalente relatie met de consul-generaal De Bruyn Tengbergen. In verschillende brieven aan het ministerie sprak Schuller zijn waardering uit voor Tengbergen. Hij suggereerde zelfs dat de regering zou moeten overwegen hem te onderscheiden met het ridderkruis der Oranje-Nassauorde: “Niet alleen heeft de betrokken ambtenaar in de laatste moeilijke oorlogsjaren de zaken van het Consulaat Generaal met beleid en ijver in bijzondere mate bestierd, doch hij heeft reeds gedurende den Spaanschen burgeroorlog, door

zijn grondige kennis van taal en land [...] goede diensten aan zijn vaderland bewezen. Aan zijn tactvol optreden is o.a. zeer zeker grotendeels de goede stemming toe te schrijven, welke doorgaans zoowel onder de voorbijtrekkende Nederlanders als onder die welke in de concentratiekampen alhier vastgehouden, heerscht.” Dit citaat geeft niet alleen Schuller's onbegrip weer voor de ervaringen van de uitgewekenen – er was zeker geen goede stemming onder de Nederlanders in Spaanse concentratiekampen – maar ook Schuller's zeer positieve houding tegenover Tengbergen.

Hierdoor is het lastig te begrijpen dat Schuller zich in 1943 plotseling extreem negatief uitliet over de consul-generaal. In een persoonlijke brief aan minister Kleffens deelt Schuller zijn mening over Tengbergen, de gezantschapsraad Panhuys en de vertegenwoordiger van de Nederlandse Regeringscommissaris voor Vluchtelingen zaken te Lissabon, Baron Harinxma thoe Slooten. Hij schrijft over “het onbegrijpelijke van de volmaakte verknochtheid van Panhuys aan Tengbergen”, waardoor hij het gevoel had helemaal geen gezantschapsraad te hebben voor vier jaar. Hij had het idee dat Panhuys en Tengbergen tegen hem samenspanden. Bovendien beschrijft hij “de verafgoding van dezelfde Tengbergen door het echtpaar Harinxma”, waardoor Tengbergen zich immuun voelde voor de kritiek en bevelen van Schuller. Volgens de gezant zei Schuller constant dingen als “ik heb Harinxma doen weten” of “Harinxma zal wel zorgen...”. Ten slotte beschrijft Schuller “het merkwaardige verschijnsel dat de heer Tengbergen werkelijk door niemand getapt is”. Als oorzaak hiervoor wijst hij naar Tengbergen's “neiging om gebruik te maken van de diensten van duistere, beslist tweede klasse elementen en [dat hij] zich niet in de kringen en gezelschappen beweegt waarin hij zich als Consul-Generaal zou hebben te vertonen”. Hij sluit zijn betoog af door nogmaals te benadrukken: “hij gaat er bij de Nederlanders nu eenmaal niet in”.

In Londen werd Schuller's brief met deze ontboezemingen met weinig enthousiasme ontvangen. Op het ministerie vroeg men zich terecht af waarom Schuller de benoeming van Tengbergen had gesteund als het klopt dat niemand hem mocht en hij zich in de verkeerde kringen begeeft. Iemand van het ministerie voegde de veelzeggende aantekening toe: “Deze brief [...] is nog onbeantwoord en zal ook wel onbeantwoord blijven”.

De slechte samenwerking tussen ambtenaren en het onderlinge wantrouwen op het gezantschap en consulaat-generaal hebben een zeer negatieve invloed gehad op de organisatie van de assistentie aan Engelandvaarders. Juist de hoogste ambtenaren die zich samen hadden moeten inzetten voor het effectief organiseren van de evacuatie, weigerden samen te werken of te overleggen.

Gebrek aan eigen initiatief

Het Nederlandse diplomatiek en consulaire personeel in Spanje heeft op verschillende gebieden de assistentie aan Engelandvaarders niet op een efficiënte manier georganiseerd of uitgevoerd. Zowel de organisatie van de evacuatie van de Engelandvaarders als de informatievoorziening en algemene bejegening waren vaak slecht. Hierbij moet zeker rekening worden gehouden met de lastige positie van de Nederlandse vertegenwoordigingen in Spanje. Niet alleen ondervonden de ambtenaren tegenwerking van de Spaanse autoriteiten, ook ontvingen zij niet altijd even duidelijke instructies van de regering in Londen. Zo bestond er bijvoorbeeld weinig duidelijkheid rondom de verdeling van verantwoordelijkheden en bevoegdheden tussen verschillende instanties en personen. De Nederlandse ambtenaren in Spanje hebben echter zelf ook weinig initiatief genomen om de assistentie aan Engelandvaarders op een goede manier te organiseren. Op het gezantschap en consulaat-generaal heerste een administratieve chaos en door persoonlijke conflicten en wantrouwen werkten de functionarissen niet op een efficiënte manier samen. Bovendien deden zij weinig moeite zich in te leven in Engelandvaarders en om hun ervaringen en beweegredenen te begrijpen.

De ambtenaren in Spanje werkten voor vertegenwoordigingen die functioneerden als onderdeel van het ministerie van Buitenlandse Zaken in Londen. Dit roept de volgende lastige vraag op m.b.t. het ministerie en hiërarchie: wie is eindverantwoordelijk als de ambtenaren in Spanje het nalaten Engelandvaarders op een effectieve wijze te assisteren? Deze ambtenaren zelf of het ministerie in Londen? Onder normale omstandigheden is het vaak logisch de verantwoordelijkheid altijd te plaatsen bij de hoogste autoriteit die de instructies gaf. De kwestie is echter ingewikkelder ten tijde van oorlog wanneer communicatie met deze hogere autoriteiten lastiger is en het nemen van snelle en ingrijpende beslissingen noodzakelijk wordt. Voorbeelden van ambtenaren die hierin eigen initiatief namen illustreren dit. Door het opstellen van visaverklaringen voor Joden uit de voormalige Baltische republieken, net voor de komst van de Duitse Einsatzgruppen, heeft de consul-generaal in Stockholm, A.M. de Jong, bijvoorbeeld honderden levens gered. De Jong had hierover nooit contact opgenomen met het ministerie of de gouverneurs van Nederlands West-Indië maar was zich bewust dat het ging om een dringende zaak waar directe actie noodzakelijk was. Zo ook heeft het daadkrachtig optreden van J.W. Kolkman in Perpignan ervoor gezorgd dat honderden Nederlandse vluchtelingen en Engelandvaarders Frankrijk konden verlaten.

De situaties in Zweden en Frankrijk zijn uiteraard niet te vergelijken met die in Spanje. Bovendien is het extreem lastig de verantwoordelijkheid van individuele ambtenaren te bepalen in een chaotische oorlogsperiode. De bovengenoemde

voorbeelden illustreren echter wel een terugkomend thema: in een situatie waar de omstandigheden moeilijk waren en een duidelijke verdeling van verantwoordelijkheden niet bestond, namen sommige individuele ambtenaren waar mogelijk initiatief, terwijl anderen dit nalieten. Op een enkele uitzondering na, zoals de eerdergenoemde J.C. Davids, hebben de Nederlandse ambtenaren in Spanje verzuimd dit initiatief te nemen.

ENGELANDVAARDER EDDY JONKER GEHULDIGD

Op 17 november 2016, de nationale Heldendag, is Engelandvaarder Eddy Jonker in het Engelandvaardersmuseum gehuldigd voor al zijn verdiensten met betrekking tot de oprichting van het museum te Noordwijk.

Uit handen van burgemeester Jan Rijpstra ontving hij de 'Zilveren Vuurtoren'; de gemeente Noordwijk eert daarmee mensen met een bijzondere verdienste voor de gemeente. De heer Bram Mol van Hotels van Oranje verraste Eddy Jonker vervolgens met een verkleinde replica van het standbeeld van Wilhelmina dat aan de boulevard van Noordwijk staat, en namens de Inspecteur Generaal van de Krijgsmacht (tevens van de

Veteranen) werd aan Eddy in het bijzijn van familie en enkele goede bekenden een oorkonde uitgereikt.

In een dankwoord betoogde Eddy Jonker dat hij onder de indruk was van al dit eerbetoon, maar dat hij het werk niet alleen had verricht. Hij aanvaardde de geschenken als een nagedachtenis aan zijn vrienden die de oorlog niet hadden overleefd en hij hoopte dat deze vrienden met hun lef en doorzettingsvermogen een rolmodel zouden zijn voor de huidige jongeren.

Sierk Plantinga

Op 2 november 2016 heeft voorzitter R.W. Hemmes in aanwezigheid van bestuurslid Ch. Bartelings de akte getekend waarbij het archief van de Stichting Genootschap Engelandvaarders werd overgedragen aan het Nationaal Archief in Den Haag.

Voor deze bewaarplaats is gekozen omdat bij het Nationaal Archief veel meer documentatie over Engelandvaarders en hun rol in de Tweede Wereldoorlog ligt opgeslagen. Zo bevinden zich daar ook de archieven van het Ministerie van Oorlog in Londen en van het ministerie van Justitie in Londen. Onder deze laatste viel ook de zogenaamde Politie Buitendienst,

de Nederlandse veiligheidsdienst die de Nederlandse Engelandvaarders opnieuw ondervroeg nadat zij uit de RVPS ontslagen waren en waar ook Oreste Pinto werkzaam was. In dit bestand bevinden zich bijvoorbeeld de processen-verbaal van die verhoren. Agnes Delsing heeft voor haar proefschrift over de Engelandvaarders veelvuldig hiervan gebruik gemaakt. Ook het archief van het Kabinet van Koningin Wilhelmina in Londen wordt in het Nationaal Archief bewaard.

De inventaris van het archief van het Genootschap Engelandvaarders is te vinden op de website van het Nationaal Archief: www.gahetna.nl en heeft het kenmerk 2.19.127. Het bevat niet alleen allerlei gewone bestuurszaken maar ook een set van De Schakel (die binnen afzienbare tijd gedigitaliseerd zal worden door het Engelandvaarders Museum) en bovendien nogal wat op schrift gezette herinneringen van Engelandvaarders over hun reiservaringen uit bezet gebied en verdere belevenissen in de oorlog. Het archief is tijdens de gewone openingstijden te raadplegen in de studiezaal van het Nationaal Archief.

Omdat het Genootschap nog steeds actief is zullen er in de toekomst nog aanvullingen toegevoegd worden aan het archief.

Herinneringen-memoires van Engelandvaarders, ook niet officieel gepubliceerde, worden nog graag ontvangen door ondergetekende ter plaatsing in het archief.

Sierk Plantinga

sierk.plantinga@xs4all.nl

Toen bekend werd dat Koningin Wilhelmina in 1948 afstand zou doen van de troon ten gunste van haar dochter Prinses Juliana, ontstond onder Engelandvaarders het initiatief om de "oude" koningin een herinneringsalbum aan te bieden. Het vormt een prachtige bron met verhalen van en over Engelandvaarders, compleet met foto's, tekeningen en kaartjes. Een van de bijdragen betreft het verslag over de Engelandvaart van C.P.J.M. van der Does, geschreven door zijn vader.

BIJDRAGE TOT HET ALBUM DER ENGELANDVAARDERS VOOR H.M. DE KONINGIN BETR. Cornelis Pieter Johannes Maria van der Does, door H.M. begiftigd met het Kruis van Verdienste, 29 april 1943

Cornelis Pieter Johannes Maria van der Does, zoon van Johannes Petrus van der Does en Helena Anna Alida Fikke, werd op 15 mei 1920 geboren te IJmuiden. Juni 1940 moest hij zijn dienstplicht gaan vervullen, maar de oorlog kwam in de weg. Hij kon echter zijn Vaderland niet zien lijden onder de tyrannie van het "Herrenvolk" en beraamde met een van zijn vrienden een plan om uit Nederland te ontsnappen en naar Engeland te gaan. Hij bereidde zijn Ouders enigszins voor en verdween op 24 oktober 1941 uit de ouderlijke woning, Kompasstraat 2, IJmuiden. Zijn vriend ging met hem.

Verloop van de reis:

24-10-1941, 6:50 u vertrek uit Velsen; 14:30 te Budel. Geholpen door de R.K. Pastorie en gestuurd naar klooster aan de grens; hartelijk ontvangen en wel voorzien behoeftzaam over de grens; 18:00 te Hamont; 19:00 naar Hasselt.

25-10-1941 per spoor van Hasselt naar Dinant, per vrachtauto naar Agimont. Daar werden ze door twee jonge Franse meisjes behendig over de grens gesmokkeld; aankomst te Givet.

26-10-1941 8:00 naar Charleville; aankomst te 12:00. Wachten tot 16:00. Benaauwd avontuur met Duitse patrouille; gered door in de wachtkamer onder de banken te kruipen. 16:00 naar Nancy, aankomst 27-10-1941.

28-10-1941 ontmoeting met de persoon die hen over de demarcatielijn zal smokkelen.

29-10-1941 per trein naar Poligny. 20:00 begin van de moeilijke tocht.

30-10-1941 aan de overkant.

31-10-1941 te Lons-le-Saunier onder arrest gesteld door Franse gendarmes.

1-11-1941 overgebracht naar een gevangenis te Lyon.

2-11-1941 met verlof van de kapitein onder geleide overgebracht naar de consul; geleide ontlopen, door Consul -generaal geholpen en doorverwezen naar Toulouse.

4-11-1941 aankomst in Toulouse in 't Hollands Tehuis.

Verblijf in Toulouse onder zware arbeid en ontberingen tot 20-7-1942. Dan wordt

door een kleine groep zingend de Spaanse grens overschreden.

24-7-1942 Barcelona

25-7-1942 Bilbao

26-7-1942 vertrek per *Cabo de Hornos* naar Curaçao

25-8-1942 aankomst Curaçao

6-9-1942 vertrek per *Saluta* van Willemstad via Cuba naar New York, aankomst 23-9-1942.

In oktober via Stratford naar Quelp in Canada.

9-12-1942 vertrek uit Quelp naar Engeland.

18-12-1942 aankomst te Gaurech (Schotland).

In opleiding bij de Marine aan boord van de Oranje Nassau te Holyhead, later te Morpeth ter opleiding tot air-gunner bij de N.N.A.S. en na eindexamen geplaatst bij de Sea Air Rescue, 320 Squadron te Attlebridge.

30-7-1943 1e verkenningsvlucht over de Noordzee, waarbij het toestel verongelukt. De hele bemanning vindt de dood in de golven. Slechts een wiel van de machine werd teruggevonden.

Overveen, augustus 1946

w.g. J.P. van der Does

Naschrift: In de archieven van het NIOD is ook een dossier met stukken over C.P.J.M. van der Does aanwezig. (Inventaris 244 Europese dagboeken en egodocumenten/ dossier 727). Het bevat een reisbeschrijving geschreven door Van der Does zelf en stukken geschreven door zijn vader, waarin geciteerd wordt uit brieven die Van der Does na aankomst in Schotland naar zijn ouders stuurde. Hieruit leren wij dat Van der Does in onbezet Frankrijk te werk werd gesteld, o.a. bij de aanleg van een weg in Roguerlan en in de Pyreneeën, waar hij hout moest hakken.

Zoals de meeste Engelandvaarders die vroeg in de oorlog uit Nederland vertrokken (1941) kon hij op min of meer legale wijze vanuit onbezet Frankrijk de Spaanse grens overschrijden en vanuit Spanje aan boord van een schip via Curaçao en de VS doorreizen naar Engeland. Nadat in november 1942 ook Vichy-Frankrijk door de Duitsers werd bezet, was dat niet meer mogelijk.

Agnes Dessing en Bram Grisnigt

BOEK GEWONE HELDEN – ORDINARY HEROES DOOR MEGAN KOREMAN

Op donderdag 10 november werd in het Hilton Hotel in Amsterdam het boek *Gewone Helden: de Dutch-Paris ontsnappingslijn 1942-1945* gepresenteerd.

Dit gebeurde voor een zaal die enerzijds gevuld was met nakomelingen van mensen die destijds door Dutch-Paris gered zijn, anderzijds met nakomelingen van medewerkers van de ontsnappingslijn. Dutch-Paris was een organisatie die tijdens de Tweede Wereldoorlog een geheime vluchtroute opzette, waarlangs ca. 1000 personen (vluchtelingen, joden, Engelandvaarders, geallieerde piloten) konden ontsnappen naar onbezet gebied (Zwitserland of Spanje). Daarnaast speelde Dutch-Paris een belangrijke rol bij het overbrengen van berichten van bezet Nederland naar Engeland, de zog. Zwitserse weg. Het geheel stond onder leiding van de Nederlandse Zevendedagsadventist Jan Hendrik (Jean, John) Weidner. Zie ook het korte bericht hierover van Sierk Plantinga in de vorige Schakel (oktober 2016).

De bijeenkomst in het Hilton begon met een presentatie door de auteur van het boek *Gewone Helden*, de Amerikaanse historicus Megan Koreman. Zij is van Nederlandse afkomst en werd o.a. door haar oom en tante, die beide actief waren in het verzet tijdens de Tweede Wereldoorlog, geïnspireerd tot het schrijven van dit boek.

Zij schetste in kort bestek hoe Dutch-Paris in 1942 ontstond, wie de medewerkers waren (mensen van alle gezindten), hoe het verraad voortdurend op de loer lag en hoe de organisatie toch desondanks tot het einde van de oorlog heeft kunnen functioneren.

Bij haar presentatie gebruikte Koreman regelmatig beelden uit een documentaire uit 1967, gemaakt door de Nederlandse journalist Dick Verkijk. De meeste Nederlandse medewerkers van Dutch-Paris zoals Weidner, Jacques Rens, de joodse Edmond Chait e.a. waren toen nog in leven en worden in deze film geïnterviewd. Een heel belangrijke bron dus! Dick Verkijk, inmiddels op leeftijd en woonachtig in de VS, was voor de boekpresentatie overgekomen.

Na de auteur kwamen andere historici aan het woord, zoals Hans Blom, oud-directeur van het NIOD, TV-maker Ad van Liempt en Onno Sinke, gespecialiseerd in oorlogstrauma's. Ook werd gesproken door politiek journalist Max van Weezel, die refereerde aan de tocht die zijn schoonouders, journalist Herman Bleich en zijn vrouw destijds door Europa moesten maken om aan de Nazi's te ontkomen.

Heel bijzonder was dat er ook nog een paar van de Dutch-Paris- medewerkers aanwezig waren, zoals de 93 jarige mw. Joke Folmer, die 120 geallieerde piloten over de grens heeft gesmokkeld. In september 1943 werd zij gearresteerd en als Nacht-un-Nebelgevangene op transport gezet. Gelukkig heeft zij de oorlog overleefd.

Ook mw Milly Weisglas, weduwe van Engelandvaarder Max Weisglas, was bij de presentatie aanwezig. Zij is met haar moeder en broer tijdens de oorlog naar Zwitserland ontsnapt. Niet met hulp van Dutch-Paris, maar ze heeft sommige medewerkers zoals Edmond Chait goed gekend, vertelde zij.

Het meest ontroerende moment vond plaats aan het eind, toen een hele rij nabestaanden van Dutch-Paris medewerkers (kinderen, kleinkinderen, neven, nichten) onder langdurig applaus het boek van Koreman in ontvangst namen als erbetoon aan hun dappere familieleden.

Van het boek Gewone Helden is voorlopig alleen nog een Nederlandse editie verkrijgbaar. Het is uitgegeven bij Uitgeverij Boom en kost 20 euro.

Agnes Dessing

ADRESSENBESTAND

Stichting Genootschap Engelandvaarders

Aanvullingen en wijzigingen no. 67 op adressenlijst 1 april 1999

Overleden:

A.E. Pannenburg	Geldrop
J.H.G. Fuchter	Perth
E.A. Barten	Heemstede
A.M. Herbrink	Waalre

Adreswijzigingen en correcties gaarne aan:

G.J. Staal
Oranje Nassaulaan 52
3708 GE Zeist
Telefoon: 030 - 692 27 92
E-mail: staalgj@gmail.com

Onze activiteiten worden mede mogelijk gemaakt door het V-fonds met middelen uit de BankGiro Loterij en Lotto. Deelname aan deze loterijen wordt daarom van harte aanbevolen.

www.engelandvaarders1940-1945.nl